

Wprowadzenie do słowotwórstwa synchronicznego

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Pochodność synchroniczna. Pojęcie derywatu
- 2 Problem kierunku motywacji

Pojęcie pochodności synchronicznej

POCHODNOŚĆ SYNCHRONICZNA (FUNDACJA, MOTYWACJA, DERYWACJA) – relacja formalno-semantyczna zachodząca między parą leksemów (PODSTAWĄ lub BAZĄ oraz DERYWATEM) istniejących w tym samym czasie.

PRZYKŁADY: *biec – przebiec, czytać – czytanie, odkurzać – odkurzacz, deptać – deptak, kawa – kawiarnia,*
ale nie: *rum – rumak, koń – koniak, pies – suka, czesać się – grzebień, maścić się – maślak, biały – bielizna, żyć – żywica, bury – burak.*

Pochodność synchroniczna a etymologia

RELACJA ETYMOLOGII (POCHODZENIA W SENSIE
GENETYCZNYM):

księga → *książka*, *ława* → *ławka*, *rzeźba* → *rzeźbić*, *walka* →
walczyć.

RELACJA POCHODNOŚCI SYNCHRONICZNEJ:

książka → *księga*, *ławka* → *ława*, *rzeźbić* → *rzeźba*, *walczyć* →
walka.

Pojęcie derywatu

DERYWAT – leksem, w którego znaczeniu i formie zawarte jest znaczenie i forma innego wyrazu – **PODSTAWY (BAZY)**; derywat jest bardziej złożony formalnie i/lub semantycznie niż baza (lub wtórny wobec niego syntaktycznie).

DERYWAT ASOCJACYJNY (ONOMAZJOLOGICZNY) – derywat nieregularny semantycznie, taki, w którym znaczenie bazy nie wchodzi do realnego znaczenia derywatu, a wiąże się z nim luźno, informując o niedefinicyjnych, akcydentalnych cechach obiektu.

PRZYKŁADY: *szarak, głuszec, modliszka, krwawnik, południca, niezapominajka, wieżowiec, myszkować, chomikować.*

Kryteria ustalania kierunku motywacji

PRZYKŁADY: *napracować się, murować, pajacować, skoczek, sędzina, powiększyć, skamienie, arcydzieło.*

1. Złożoność semantyczna (kryterium podstawowe).

PRZYKŁADY: *Jan → Jaś, papieros → papieroch, dwójka → dwója; ciastko → ciacho, poduszka → poducha, muzyka → muza, niechlujny → niechluj.*

2. Złożoność formalna.

PRZYKŁAD: *strona → stronica.*

3. Wtórność syntaktyczna.

PRZYKŁADY: *podskoczyć → podskok, brutalny → brutal, biegać → bieganie, biały → biel, fioletowy → fiolet.*

Motywacja wzajemna

PRZYKŁADY:

fryzjer $\Leftrightarrow$ *fryzjerstwo*,

komunizm $\Leftrightarrow$ *komunista*,

analfabeta $\Leftrightarrow$ *analfabetyzm*,

przerobić $\Leftrightarrow$ *przerabiać*,

kupić $\Leftrightarrow$ *kupować*.

Wielomotywacyjność

PRZYKŁADY:

stocznowiec ← *stocznia* a. *stoczniowy*,

pracownia ← *praca* a. *pracować*,

ręcznik ← *ręczny* a. *ręka*,

poduszkowiec ← *poduszka* a. *poduszkowy*.

Motywacje równorzędne

PRZYKŁADY:

piekarnia ← *piec* a. *piekarz*,

rolniczy ← *rolnictwo* (np. *ciągnik rolniczy*) a. *rolnik* (np. *kółko rolnicze, organizacja rolnicza*),

celnik ← *celny* a. *czoł*.

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
STRUKTURA FORMALNA DERYWATU.
Zapraszam!